پرۆژەی ڕەشنووسی هەموارکردنەوەی
یاسای بەرەنگاربوونەوەی توندوتیژی خێزانی
لە هەرێمی کوردستان - عێراق

ژمارە(X)ی ساڵی 2015

بەناوی خودای بەخشندە و میهرەبان

بەناوی گەلەوە

پەرلەمانی کوردستان-عێراق

بە پشت بەستن بە دادکاریەکانی حوکمی بڕگەی (1) لەماددەی (56)لە یاسای ژمارە (1)ی ساڵی 1992 هەموارکراو و لەسەر خستنەڕووی ژمارەی یاسایی لە ئەندامانی پەرلەمان، پەرلەمانی کوردستان - عێراق لە دانیشتنی ئاسایی گرێدراوی ژمارە (XXX)لەبەرواری (XX/XX/XXXX) بڕیاریدا بە هەموار کردنەوەی یاسای ژمارە (8)ی ساڵی 2011 بە یاسای بەرەنگار بوونەوەی توندوتیژی خێزانی وەك لای خوارەوە:

ماددەی یەکەم:

مەبەست لەم زاراوانەی خوارەوە واتاکانی بەرانبەریانە بۆ مەبەستەکانی ئەم یاسایە:

یەکەم: هەرێم : هەرێمی کوردستان-عێراق

دووەم: خێزان : کۆمەڵە کەسێکی سروشتین پەیوەندی هاوسەرگیری یان خزمایەتی بە پلەی یەکەم تاکو سێیەم (بە سێیەمەوە) کۆیان دەکاتەوە، و منداڵی ژن یان پیاو لەژنێك یان لە پیاوێکی تروە و ئەوانەی بەپێی یاسا بە گرتنەخۆ هاتوونەتە ناو خێزانەوە.

سێیەم: توندوتیژی خێزانی: هەر کردارێك یان وتەیەك یان هەڕەشە لێکردن یان پێشگیری نەکردن (ڕێنەگرتن) یان لە چوارچێوەی پەیوەندی خێزانی لە سەر بنەمای هاوسەرگیری یان خزمایەتی تاکوو پلەی سێیەم (بە سێیەمەوە) و ئەو کەسەی بە پێی یاسا بە گرتنەخۆ هاتوونەتە ناو خێزان کە بشێت زیان بگەیەنێت لە رووی جەستەیی یان سێکسی یان دەروونی یان ئابووریەوە یان ماف یان ئازادییەکانی زەوت بکات.

چوارەم: دادگا: دادگای لێکۆڵینەوەی توندوتیژی خێزانی و دژی ئافرەتان.

ماددەی دووەم:

یەکەم: هەرکەسێك بەرابەستەی بە پەیوەندیەکی خێزانی هەبێ، ئەنجامدانی توندوتیژی لە چوارچێوەی خێزاندا لێ قەدەغە دەکرێ، لەوانەش: توندوتیژی جەستەیی یان سێکسی یان دەروونی یان ئابووری، و ئەو کردەوە و تاوانانەش بە توندوتیژی خێزانی دادەنرێن:

1- خەتەنەکردن.
2- منداڵ بەشوودان بەر لە تەمەنی 15 ساڵ.
3- هاوسەرگیری ژن بە ژن.
4- بەشوودان لە جیاتی خوێن.
6- بڕینی پەیوەندی کۆمەڵایەتی بە خزم وکەسان تا پلەی سێیەم.
7- هەر کەسێك لە ئەندامانی خێزان بە زۆر (ژن- کچ)ی خۆی ناچاری بەدڕەوشتی و کاری داوێن پیسی بکات.
8- ناچارکردنی تاکەکانی خێزان بۆ جێهێشتنی کاروپیشە یان خوێندن بە نارەزایەتی خۆیان.
9- ناچارکردنی منداڵ بۆ کارکردن یان جێهێشتنی خوێندن.
10- ناچارکردنی تاکەکانی خێزان بۆ سواڵکردن.
11- بێبەش کردنی تاکەکانی خێزان لە مافی موڵك و سامان و دارایی.
12- ناچارکردنی ئافرەت بۆ سکپڕ بوون بە مەبەستی جۆری ڕەگەز.
13- ناچارکردنی ئافرەتی سکپڕ بۆ زانینی جەندەری منداڵ بەر لە دایك بوون، بە مەبەستی لەبار بردن یان تەڵاق دان.
14- ناچار کردنی ئافرەت بۆ تێستی پاکیزەیی (پەردەی کچێنی بە مەبەستی هاوسەرگیری).
15- ناچار کردنی ئافرەت بە مانەوە و داوانەکردنی تەڵاق لە ژێر هەڕەشەکردنی منداڵ لێسەندنەوە یان لەکەدارکردنی شەرەف.
16- سەرجێی کردنی بەزۆر.
17- سوکایەتیکردن و جنێودان بە کەسوکار و بەکەم سەیرکردن و ئازاردان و فشاری دەروونی و پێشێلکردنی مافەکانی ئەندامانی خێزان.
18- ناپاکی هاوسەری تا ئاستی (لەخوار) تاوانی زینای زەوجی.

دووەم : قوربانیانی توندوتیژی خێزانی دەستەبەری پاراستنیان لە توندوتیژی هەیە

سێیەم: پێویستە گەواهیدەرەکان و هەواڵدەرەکان پارێزراوبن لە کاتی گەواهیدان و هەوڵدان لە هەر کردارێکی توندوتیژی خێزانی.

چوارەم:

1- داوا لە کێشەکانی توندوتیژی خێزانیدا دەجوولێندرێ لە لایەن قوربانیانی یان ئەوەی بە پێی یاسا نوێنەرایەتی دەکات و بە تۆمارکردنی سکالا لە نوسینگەکانی بەرەنگاربوونەوەی توندوتیژی دژی ئافرەتان یان دادگا یان لێکۆڵەرەوە یان داواکاری گشتی یان ئەندامانی ڕێکاری دادوەری لێ ئاگادار دەکرێتەوە.

2- پێویستە لەسەر کارمەندانی بواری تەندروستی و پەروەردە و بنکە فەرمیەکان بۆ هاوکاری کردنی قوربانیانی توندوتیژی خێزانی هەواڵ بدەن لە بارەی حاڵەتەکانی توندوتیژی.

پێنجەم: ڕێکارەکانی لێکۆڵینەوە و دادگایی کردن لە کێشە کانی توندوتیژی خێزانی بە نهێنی دەبێت.

ماددەی سێیەم:

یەکەم: دادگای لێکۆڵینەوە لە کێشەکانی بەرەنگاربوونەوەی توندوتیژی خێزانی بە پێی (یاسای دەسەڵاتی دادوەری هەرێم) ژمارە (23)ی ساڵی 2007 پێکدەهێنرێت.

دووەم: لەسەر وەزارەتی کاروکاروباری کۆمەڵایەتیە لە هەرێم شوێنی حەوانەوە بۆ قوربانیانی توندوتیژی خێزانی و منداڵەکانیان دابین بکات.

سێیەم: قوربانیانی توندوتیژی خێزانی خزمەتگوزارییەکانی (تۆری پاراستنی کۆمەڵایەتی) دەیانگرێتەوە بەپێی ڕێنمایی کەلەلایەن وەزارەتی کار و کاروباری کۆمەڵایەتیەوە یان لایەنی پەیوەندیدارەوە دەردەکرێت بەرچاو کردنی تەمەن و باری ئابووری و کۆمەڵایەتی و تەندروستی قوربانیەکە.

چوارەم: لەسەر وەزارەتی تەندروستیە بەهەماهەنگی لەگەڵ وەزارەتی کار و کاروباری کۆمەڵایەتی و لایەنە پەیوەندیدارەکان چاودێری تەندروستی دەستەبەر بکەن بۆ قوربانیانی توندوتیژی و سەرلەنوێ شیاندنیان بۆ بکەنەوە.

پێنجەم: بەڕێوەبەرایەتی گشتی بەرەنگاربوونەوەی توندوتیژی دژی ئافرەتان لە وەزارەتی ناوخۆ لێکۆڵینەوە و بەدواداچوون بۆ کێشەکانی توندوتیژی خێزانی دەکات و هوشیارکردنەوەی کۆمەڵگە دەگرێتەخۆ بە هاوکاری لەگەڵ ڕێکخراوەکانی کۆمەڵگای مەدەنی.

شەشەم: لەسەر وەزارەتی ناوخۆیە:

(أ) لە ڕێگەی بەڕێوەبەرایەتی و نوسینگەکانی بەرەنگاربوونەوەی توندوتیژی دژی ئافرەتان ئەفسەر و فەرمانبەر و کارمەندی ئافرەت دەست نیشان بکات بۆ لێکۆڵینەوە و بەدواداچوون لەو کێشانەی بەسروشتی خۆیان پێویستیان بەڕەگەزی مێینە هەیە.
(ب) بەشێکی تایبەت لە ناو بەرێوەبەرایەتیەکانی پۆلیس بکاتەوە کە بەشێوەیەکی بنەڕەتی لە پۆلیسی ئافرەت پێکهاتبێت و هەڵسوکەوت لەگەڵ کێشەکانی توندوتیژی ئافرەتان بکەن.

حەوتەم: لەسەر وەزارەتەکانی ناوخۆ و ئەوقاف و دەستە فەرمیە پەیوەندیدارە تایبەتمەندەکانە بە هەماهەنگی لەگەڵ وەزارەتی ڕۆشنبیری ئەرکی هۆشیار کردنەوەی کۆمەڵگە بگرنە ئەستۆ و ڕیکلام بۆ ڕۆشنبیریی بەرەنگاربونەوەی توندوتیژی خێزانی و دژی ئافرەتان بکەن، وە پێویستە لەسەر وەزارەتی پەروەردە و خوێندنی باڵا لە پرۆگرامی خوێندن وە وانەی مافی مرۆڤدا یاساکە بخوێندرێت.

هەشتەم: لە کاتی هەبوونی هەڕەشە یان مەترسی پێویستە لەسەر دادگا قوربانیەکە ڕەوانەی یەکێك لە ماڵەکانی حەوانەوە بکات.

ماددەی چوارەم:

یەکەم:

1- دادگای لێکۆڵینەوە لە توندوتیژی خێزانی و دژ بە ئافرەتان لەکاتی پێویستدا یان لە سەر داوای یەکێك لە تاکەکانی خێزان یان ئەوەی نوێنەرایەتی دەکات (فەرمانی پاراستن) وەك کارڕاییەکی کاتی بۆ پاراستنی قوربانی لە توندوتیژی خێزانی، بە مەرجێ فەرمانەکە ماوەی پاراستنەکە (لە ڕۆژێك هەتا سێ مانگ) لەخۆ بگرێت و لەسەر دادگاشە بە پێی پێویست ماوەکەی درێژ بکاتەوە.
2- ڕێگەنەدرێت تۆمەتبار بەهیچ شێوەیەك پەیوەندی بە قوربانیەکەوە بکات، نە لەماڵی خێزانی و نە لەشوێنی کارکردن و وەنە لە هیچ شوێنێکی تایبەت یان گشتی بۆ ئەو ماوەیەی لە فەرمانی پاراستن هاتووە.

دووەم: بۆ داواکاری پاراستن هەیە بەپێی هاتنەکایەی پێشهاتەکان دەست لەو فەرمانە هەڵبگرێت و لەسەر دادگایە بەدواداچوون بکات و دڵنیا بێ لەوەی داواکاری هەڵوەشاندنەوەی فەرمانی پاراستن بە ئارەزوومەندانە پێشکەش کراوە وە لەبەرژەوەندی قوربانیەکەیە.

سێیەم: فەرمانی پاراستن و دوورخستنەوە ئەوانە لە خودەگرێت :

1- بەڵێننامەیەك لە تۆمەتبار وەردەگیرێت کە دەستدرێژینەکاتە سەر قوربانی یان نەبێتە هۆی زیان پێگەیاندنی زیاتر بە قوربانیەکە یان هەر تاکێك لە تاکەکانی خێزان یان ئەو کەسانەی کەبەخێویان دەکات یان بە پێی یاسا دەیانگرێتەخۆ یان لەژێر چاودێری ئەودان.

2- دەبێت داوا لە تۆمەتبار بکرێت کە ماڵی خێزانی بەجێ بهێڵێت بەبێ دەستکاری کردنی پێداویستیەکانی ناوماڵەکە تاکو ئەو کاتەی دادگا بڕیار لەسەر مافی ڕەوایەتی یەکێك لەلایەنەکان دەدات.

3- ئەگەر خێزانی تۆمەتبار و قوربانی کرێچی بوون دەبێت تۆمەتبار کرێی خانووەکەی (یان ئەگەر قست یان قەرز بوو) بدات، سەرەڕای بژێوی قوربانی و ئەندامانی دیکەی خێزان کە بژێویان دەکەوێتە سەر تۆمەتبار.

4- تا کاتی یەکلایی کردنەوەی کێشەکە، ڕێگەنەدرێت بە هیچ لایەنێکی داخوازیەکە هیچ جۆرە مامەڵەیەك بەموڵك و سامانی خێزانەوە بکات.

5- پێویستە تۆمەتبار پابەند بێت بەوەرگرتنی چارەسەری دەروونی (ئەگەر پێویست بکات) یان ڕێنمایی خێزانی لەڕێگەی پرۆگرامەکانی شیاندنەوە و ڕاهێنان، بەپێی ئەو ماوەیەی دادگا بۆی دیاری دەکات لە ڕێگای لێژنەی پزیشکی تایبەتمەند.

6- پێویستە قوربانی بو نزیکترین نەخوشخانە یان بنکەی تەندروستی یان بۆ شوێنی حەوانەوە بگوازرێتەوە بۆ چارەسەر کردنی لە کاتی پێویستدا یان ئەگەر قوربانی خۆی داوای ئەوەی کرد.

7- لەکاتی هەبوونی هەڕەشە یان مەترسی پێویستە لەسەر دادگا قوربانیەکە ئاراستەی یەکێك لە شوێنە تایبەتمەندەکانی قوربانیان بکات بۆ مانەوەی تا چارەسەری کێشەکە ئەگەر قوربانی داوای کرد.

8 - ئەگەر هۆکاری توندوتیژیەکە مادە هۆشبەرەکان بێت، سکاڵا لێکراو ڕەوانەی نەخۆشخانەی تایبەت بکرێت.

چوارەم: لە حاڵەتی پێشێل کردنی فەرمانی پاراستن، سەرپێچیکار سزا دەدرێ بە بەندکردن بۆ ماوەیەك لە پازدە ڕۆژ زیاتر نەبێت یان بە بژاردن کە لە ملیۆنێك (1000,000) دینار کەمتر نەبێ.

ماددەی پێنجەم:

1- پێویستە سەنتەری ئاشتەوایی کە پێك دێت لە شارەزایان و پسپۆڕان لە بوارە پەیوەندیدارەکان سەر بە بەڕێوەبەرایەتی بەرەنگاری توندوتیژی دژی ئافرەتان بن و لە سەرجەم بەڕێوەبەرایەتیەکان پێکهاتەی هاوشێوەیان هەبێ، و دەسەڵاتی ئاشتەواییان هەبێت بەر لە تۆمارکردنی سکاڵا، و ڕێنمایی پێویست لەلایەن ئەنجومەنی دادوەریەوە دەربچێت بۆ بەرێوەچوونی کارەکانیان.

2- لەسەر دادگایە قوربانی و تۆمەتبار ڕەوانەی سەنتەری ئاشتەوایی بکات لە بەڕێوەبەرایەتیەکانی بەرەنگاربوونەوەی توندوتیژی دژی ئافرەتان بۆ ئاشتەوایی لە نێوانیان پێش ڕەوانە کردنی کێشەکە بۆ دادگای بابەت لەو کێشانەی دەشێ ئاشتەواییان تێدا بکرێت، بە مەرجێ کار لە ڕێکارەکانی پاراستن نەکات کە لەو یاسایە هاتووە.

ماددەی شەشەم:

لەگەڵ لاسەنگ نەکردنی هەر سزایەکی توندتر کە دەقی لەیاساکانی بەرکار لەهەرێمدا هاتووە:

یەکەم: هەرکەسێك هانی ئەنجامدانی کردەوەی خەتەنەی مێینە بدات، سزا دەدرێت بە پێی بژاردن کە لە یەك ملیۆن (1000،000) دینار کەمتر نەبێ و لە دە ملیۆن (10,000,000) دینار زیاتر نەبێ

دووەم : هەرکەسێك کردەوەی خەتەنە کردنی مێینەی ئەنجامدا یان بەشداری تێدا کرد، سزای بەند کردن بۆ ماوەیەك دەیگرێتەوە کە لە لە (6) شەش مانگ کەمتر نەبێت و لە (2) دوو ساڵیش زیاتر نەبێت، و غەرامەکەشی لێ وەردەگیردرێت کە لە دە ملیۆن دینار (10,000,000) کەمترنەبێت و لە چل ملیۆن (40,000,000) دینار زیاتر نەبێت یان بەیەکێك لەو دوو سزایە.

سێیەم: هەر کەسێك کردەوەی خەتەنەکردنی مێینەی ناکامی ئەنجامدا یان بەشداری تێدا کرد، سزای بەندکردن بۆ ماوەیەك دەیگرێتەوە کە لە یەك (1) ساڵ کەمتر نەبێت و لە سێ (3) ساڵ زیاتر نەبێت، غەرامەکەشی لە پازدە ملیۆن (15,000,000) دینار کەمتر نەبێت و لە پەنجا ملیۆن (50,000,000) دینار زیاتر نەبێت، یان بەیەکێك لەو دوو سزایە.

چوارەم: باری تاوانکار توندتر دەبێ ئەگەر بکەرەکە پزیشك یان کارمەندی تەندروستی یان یاریدەدەرەکانیان بوو، و لەسەر دادگایە فەرمان بدات پیشەکەی یان کارەکەی بۆ ماوەیەك لێ قەدەغە بکات کە لە سێ (3) ساڵ زیاتر نەبێت.

پێنجەم: لەسەر پزیشکە لە دوای پشکنینی کچانی ژێر تەمەنی یاسایی زانیاری خەتەنەکردنیان تۆمار بکات، وە ئەگەر ئەو زانیاریە تۆمار نەکات یان بیشارێتەوە بە چاوپۆشیکەر دادەنرێ و لەسەر دادگایە فەرمان بدات بە قەدەغەکردنی پەیڕەوکردنی پیشەکەی یان کارەکەی ماوەیەك لە سێ (3) مانگ کەمتر نەبێت و لە شەش مانگ زیاتر نەبێت.

شەشەم: ئەو کچەی کە خەتەنە کراوە مافی تۆمار کردنی سکاڵای هەیە یان بە ڕاستەوخۆیی ئەگەر تەمەنی یاسایی تەواو کردبێت، وەیان بە ناڕاستەوخۆ لە ڕێگەی داواکاری گشتی کە زانیاری پێ دەگات.

ماددەی حەوتەم:

لەگەڵ لاسەنگ نەکردنی بە هەر سزایەکی توندتر کە دەقەکەی لە یاسا کارپێکراوەکانی هەرێمدا هاتووە: سزا ئەدرێت بە حەپسکردن ماوەیەك کەمتر نەبێت لە شەش مانگ و زیاتر نەبێت لە سێ ساڵ و بە بژاردن کەمتر

نەبێت لەیەك ملیون دینار وزیاتر نەبێت لەپێنج ملیون دینار یان بە یەکێك لەم دوو سزایە هەرکەسێك توندوتیژی خێزانی یان دژی ئافرەتان ئەنجام بدات .

ماددەی هەشتەم:

دادکاریەکانی یاسای سزادانی عێراقی ژمارە (111)ی ساڵی (1969) هەموارکراو و یاسای بنەماکانی دادگایی کردنی سزایی ژمارە (23) ی ساڵی (1971) هەموارکراو و یاسای هەموارکردنی جێبەجێکردنی یاسای باری کەسێتی ژمارە (15)ی ساڵی (2008) وەیاساکانی دیکەی بەرکار لەهەرێمی کوردستان یان هەر یاسایەکی تر جێگایان دەگرێتەوە جێبەجێدەکرێت ئەگەر دەقێکی لەو یاسایە لەسەر نەهاتبێ.

ماددەی نۆیەم:

لەسەر وەزارەت و لایەنە پەیوەندیدارەکانە ڕێنمایی پێویست دەربکەن بۆجێ بەجێ کردنی ئەم یاسایە

ماددەی دەیەم:

پێویستە لەسەر ئەنجوومەنی وەزیران و لایەنە پەیوەندیدارەکان دادکاریەکانی ئەو یاسایە جێبەجێ بکەن.

ماددەی یازدەیەم:

ئەو یاسایە لە ڕۆژی بڵاو کردنەوەی لە ڕوژنامەی فەرمی (وەقایعی کوردستان) جێبەجێ دەکرێت و کار بە هیچ یاسایەك ناکرێ کە بە پێچەوانەی دادکاریەکانی بێت.

سەرۆکی پەرلەمانی کوردستان

هۆکارەکانی پێویست بوونی

توندوتیژی خێزانی دیاردەیەکی نەرێنی دژ بە پرنسیپەکانی شەریعەتە ئاسمانیەکان و مافەکانی مرۆڤ و بەهاکانی دیموکراسیەتە. لەبەر ئەوەی خێزان بنچینەی کومەڵگایە و لە پێناو پاراستنی لە هەڵوەشانەوە و پارێزگاری تاکەکانی و گرتنەبەری کاررایی یاسایی بو دروستی و سەقامگیری و بەرەنگاربوونەوەی توندوتیژی و بەمەبەستی خۆپاراستن بەر لەڕوودانی و گەڕان بەدوای چارەسەری و چاکسازی لەدوای ڕوودانی ئەم یاسایە دەرچوێندرا.

MERI
Middle East
Research Institute